

Ronde Tafel Gesprek MVO & Wereldhandel

Vaste Kamercommissie voor Economische Zaken

19 februari 2009

Verslag: MVO Platform, Coalitie Eerlijke Handel

Mariken Gaandersen (ICCO), namens de CEH

Verwijst naar de reactie van de CEH op het SER advies. Er is sprake van gebrek aan beleidscoherentie tussen ontwikkelingsdoelen en het handelsbeleid van met name de Europese Unie. Als gevolg van handelsakkoorden krijgen ontwikkelingslanden krijgen te weinig beleidsruimte om de economie nationaal te reguleren. Daarnaast worden in regionale handelsakkoorden die de EU uitonderhandeld sociale en milieu clausules vaak weggelaten, of als onderdeel van de onderhandelingen meegenomen. Ook wordt er met twee maten gemeten.

Twee voorbeelden:

- De melkquota's zijn weer verruimd, waardoor het melkaanbod is gestegen. Nu is er een overschot waardoor er weer melk op de wereldmarkt wordt gedumpt wat ongunstig is voor de melkprijzen en productie in ontwikkelingslanden.
- In veel handelsverdragen staan clausules over het liberaliseren van overheidsaanbestedingen. Dit verhoudt zich slecht met de huidige tendensen in veel westerse landen als het gaat om het steunen of zelfs nationaliseren van bepaalde industrieën.

Beantwoording vragen:

Handel is belangrijk voor de ontwikkeling van landen en dat wordt door vrijwel niemand hier ontkend maar totale liberalisering leidt tot het recht van de sterkste. Daarnaast is er te weinig oog voor milieu en sociale aspecten. Dat blijkt mede uit de onderhandelingen met India waar de sociale clausules inzet van onderhandeling zijn. Hoewel Nederland redelijk haar best heeft gedaan om het dwingende karakter van de EPA's wat af te zwakken, is de overheid praktisch onzichtbaar in de onderhandelingen over (regionale) handelsakkoorden in bijvoorbeeld Latijns Amerika. Wat betreft de de EPA's wordt er powerplay gespeeld door de EU, er is veel te weinig ruimte voor regulering door ontwikkelingslanden. En er moet veel kritischer naar het hele systeem worden gekeken. Protectionisme is onwenselijk maar landen moeten wel genoeg ruimte krijgen om industrieën te ontwikkelen.

Jeanet van der Woude, Amnesty International

In de kabinetsreactie op het SER-advies 'Duurzame globalisering – een wereld te winnen' wordt de *global governance gap* over het hoofd gezien. Er is geen internationaal instrumentarium om effectief op te treden tegen mensenrechtenschendingen als gevolg van operaties van multinationale ondernemingen (MNO's). Dit terwijl de invloed van MNO's alleen maar toegenomen is.

Speciaal Vertegenwoordiger van de Secretaris Generaal van de VN inzake mensenrechten en transnationale ondernemingen, John Ruggie presenteerde in juni 2008 zijn laatste rapport waarin hij deze kloof adresseert en probeert te dichten. Het rapport gaat in op: 1) de plicht van overheden om mensenrechten na te komen; 2) de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren; en 3) de verantwoordelijkheid van overheid en bedrijfsleven om de positie van slachtoffers van bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen te verbeteren.

Ondanks dat het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken onlangs een bedrijfslevendag organiseerde die in het teken stond van het werk van John Ruggie en waar zijn laatste rapport door Minister Verhagen in zijn geheel werd onderschreven, laat het kabinet na in haar reactie op het SER-advies de voorstellen van Ruggie te integreren.

Amnesty International doet de volgende aanbevelingen, gebaseerd op het werk van John Ruggie:

- 1) Overheidssteun aan bedrijven die in het buitenland opereren zou gekoppeld moeten worden aan het naleven van de mensenrechten. Deze bedrijven zouden inzichtelijk moeten maken dat mensenrechten niet geschonden worden. Indien er sprake is van schendingen van mensenrechten zou de overheidssteun aan het betreffende bedrijf gestopt moeten worden.
- 2) Wanneer het gaat om schade berokkend door mutinationale ondernemingen in gastlanden zou het kabinet breder moeten kijken dan alleen de fundamentele arbeidsnormen, alle mensenrechten zijn in het geding.
- 3) Een 'Human Rights Impact Assessment' met hieraan gekoppeld auditing zou onderdeel van de bedrijfsvoering moeten zijn wanneer een bedrijf in het buitenland gaat opereren. De overheid heeft een taak om dit te stimuleren, de Raad van Jaarverslaglegging zou hier ook een rol in kunnen spelen.

- 4) Er is een grotere inzet van het kabinet nodig op het gebied van toegang tot rechtsgang voor slachtoffers van bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen. In dit kader zou de overheid moeten onderzoeken wat de strafrechterlijke mogelijkheden zijn.

Beantwoording vragen:

De heer Elias (VVD) vraagt waarom de Nederlandse overheid meer ruimte in het rechtssysteem zou moeten creëren voor het compenseren van slachtoffers van mensenrechtenschendingen door multinationale ondernemingen. Is het systeem van reputatieschade niet afdoende?

Jeanet van der Woude antwoordt hierop dat het mechanisme van reputatieschade niet voldoet; reputatieschade is vervelend voor het bedrijf maar de slachtoffers hebben er geen baat bij.

Bestaande Soft Law mechanismen (zoals bijvoorbeeld het NCP) leiden niet tot voldoende genoegdoening voor slachtoffers van bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen

Liesbeth Enneking, Universiteit Utrecht

Nederlandse ondernemingen die bij hun operaties in het buitenland schade berokkenen zouden hier aansprakelijk voor gesteld moeten worden. Hiertoe zou het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht verbeterd moeten worden. Wanneer men zich beroept op het aansprakelijkheidsrecht bepaalt de rechter of een onderneming al dan niet verantwoordelijk is voor de berokkende schade. Door deze uitspraken wordt gewerkt aan de verdere invulling van het normatieve kader. Deze rechtsontwikkeling zal leiden tot verheldering van een nu grijs gebied.

In een aantal landen (Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Australië) worden in toenemende mate aansprakelijkheidsprocedures tegen moederbedrijven aangespannen door slachtoffers uit ontwikkelingslanden. In Nederland loopt momenteel een dergelijke rechtszaak tegen Shell betreffende milieuschade in Nigeria.

De toegang tot rechtsmiddelen voor slachtoffers van schade door multinationale ondernemingen in gastlanden moet verbeterd worden, ook in het land waar de activiteiten van de betreffende MNO gecoördineerd worden. De Nederlandse overheid kan een rol spelen in het wegnemen van barrières voor buitenlandse klagers (dit sluit aan bij initiatieven die in EU-verband genomen worden; een resolutie over dit onderwerp is laatst aangenomen in het Europees Parlement).

Beantwoording vragen:

- Volgens Enneking voldoet het systeem van reputatieschade niet. Het gaat hier om waarheidsvinding. Dat is de rol van de rechter, dat kun je niet aan de media overlaten.

- Kalma (PvdA) vraagt hoe 'hard law' en 'soft law' zich tot elkaar verhouden/

Enneking antwoordt dat hard law en soft law gezien kunnen worden als communicerende vaten. Soft law speelt met name een belangrijke rol bij de invulling van het normatieve kader.

Aansprakelijkheidswetgeving is aanvulling op soft law mechanismen. Rechter laat zich informeren door soft law. Beiden kunnen niet zonder elkaar.

- Kalma vraagt of er voorbeelden van succesvolle aansprakelijkheidsprocedures bestaan?

Er is een toename van het aantal aangespannen aansprakelijkheidsprocedures (met name in VS).

Hierdoor krijgen slachtoffers uit ontwikkelingslanden een stem. In een aantal zaken is er een schikking getroffen. Het is nog nooit tot een definitieve uitspraak van een rechter gekomen (bedrijven kiezen eerder voor een schikking)

Dit soort zaken creëren een bepaalde mate van transparantie, meer dan de media kunnen bewerkstelligen.

- Vendrik (Groenlinks): zou de Nederlandse overheid niet met een plan moeten komen om materiële toegang tot recht te bevorderen? (via ontwikkelingssamenwerking)

Het zou goed zijn om in kaart te brengen wat de belemmeringen zijn en hoe dit aan te pakken.

- Van Dijk (CDA): Tot hoe ver gaat ketenaansprakelijkheid?

Aansprakelijkheidswetgeving gaat uit van afweging van belangen van alle betrokkenen. Wat is voorzienbaar? Wat ligt binnen controle van onderneming? Hoe erg is de schending? Rechter weegt deze zaken af en komt tot oordeel of onderneming al dan niet aansprakelijk is.

Gerard Oonk, MVO Platform

MVO & Corporate governance

De vernieuwde Code Tabaksblad bevat enkele MVO-elementen. Echter, enkele aspecten verdienen extra aandacht. In het advies van de commissie Burgmans wordt op diverse plekken in de Code aanbevolen dat het Bestuur en de Raad van Commissarissen "de voor de onderneming relevante maatschappelijke aspecten van ondernemen" bij de invulling van hun taken betrekken. Dat is een formulering waarbij opvalt dat het gaat om de voor de *onderneming* en niet om de voor de *samenleving* relevante maatschappelijke effecten. Dat kán hetzelfde zijn maar dat hoeft niet.

Het MVO Platform stelt daarom voor dat de overheid in een aanvullende wettelijk verankerde code vastlegt dat het belang van de onderneming altijd zijn beslag moet krijgen binnen de grenzen van nationale wetgeving, of indien deze daarmee strijdig is, internationaal overeengekomen normen zoals mensenrechten- milieuvverdragen, de ILO Conventies en de OESO Richtlijnen.

Verder betreft het MVO Platform dat de aanbeveling van de Commissie Burgmans dat elk bedrijf met meer dan 50 werknemers een MVO-beleid zou moeten hebben en jaarlijks zou moeten rapporteren niet is overgenomen. De Code Tabaksblat geldt alleen voor beursgenoteerde ondernemingen.

Ketenverantwoordelijkheid

Het MVO-beleid van de Nederlandse overheid m.b.t. ketenverantwoordelijkheid zou langs twee lijnen aangevuld moeten worden: ketenaansprakelijkheid en transparantie & traceerbaarheid.

In de kabinetsvisie over ketenverantwoordelijkheid wordt niet ingegaan op ketenaansprakelijkheid.

Mogelijkheden om ondernemingen juridisch aan te spreken moeten verder worden onderzocht.

Er worden momenteel verschillende initiatieven genomen waaraan rapportageverplichtingen gekoppeld zijn (bijv. bij duurzaam inkopen door de Nederlandse overheid, keteninitiatief van de SER, motie over koppelen van overheidssteun aan naleving van fundamentele arbeidsnormen). Het is noodzakelijk de samenhang tussen de verschillende terreinen te bewaken en met een duidelijk en uniform systeem te komen.

MVO diplomatie

MVO diplomatie door de Nederlandse overheid zou versterkt moeten worden. De Nederlandse overheid zou met name India en China moeten aanspreken op het naleven van fundamentele normen omdat zij als opkomende economische supermachten het "slechte voorbeeld" geven aan andere landen.. Ook in EU- en VN-verband is een stevige inzet op dit gebied nodig.

Globalisering en ontwikkelingssamenwerking

In het SER advies en de overheidsreactie daarop is de vraag of de armsten ook van de globalisering profiteren een vraag "achteraf". De aanvullende adviesaanvraag door minister Koenders over globalisering en ontwikkelingssamenwerking zou in ieder geval, ook los van het dogma van de vrije markt, moeten bekijken hoe juist de armsten van (bijsturing van) globalisering kunnen profiteren. Het MVO Platform pleit ervoor dat bij de totstandkoming van dit advies ook relevante maatschappelijke organisaties betrokken worden.

Rob van Tulder, Erasmus Universiteit, Rotterdam School of Management

Nederland loopt voorop wat betreft ontwikkelingen aangaande MVO en over het geheel genomen is hij positief over het SER-advies over duurzame globalisering. Echter aan het SER rapport ontbreken een aantal belangrijke zaken. De fundamentele analyse schiet tekort, er zit weinig diepgang in en de aanbevelingen. Zo is er bijvoorbeeld nauwelijks aandacht voor investeringsstromen, terwijl het belang daarvan enorm is. Drie punten van aandacht:

- Ondernemingen. Zelfregulering is te algemeen, gebaseerd op naïeve veronderstellingen en schiet duidelijk tekort. Het normatieve kader van de SER is vooral een copy-paste verhaal en voegt geen extra dimensie toe, waardoor het een vage uitwerking blijft en geen duidelijke handvatten voor bedrijven biedt. Daarnaast lijkt het erop dat niet alle stakeholders zijn betrokken zijn geweest bij het formuleren van de belangrijkste uitgangspunten hierin.
- Consumenten hebben het recht om geïnformeerd te zijn. Ook hier valt nog een wereld te winnen. De huidige Consuwijzer is vaag en richt zich nog niet op duurzame keurmerken terwijl die er in overvloed zijn.
- In het SER advies lijkt de aandacht exclusief uit te gaan naar beursgenoteerde ondernemingen. Terwijl dit maar een deel van het verhaal is. Zeker gezien de huidige nationaliseringstendenzen en het feit dat in het bijvoorbeeld in Azië veel bedrijven deels of geheel in handen van de staat zijn zou die focus breder mogen zijn.

Beantwoording vragen:

- Wat betreft de waarde van de het SER referentiekader: ISO26000, internationale richtlijnen op het gebied van MVO, gaan op een bepaalde manier verder dan de SER.
- Reputatie schade is veel te vaag om een berekenbare factor te zijn voor regulering van MVO. Overigens vinden veel bedrijven dit ook en zijn in sommige gevallen voorstander van regelgeving om een level playing field te creëren.
- De tegenstelling tussen proteccionisme en vrijhandel is niet duidelijk. "Free trade is proteccionisme of the strong"

- Concurrentievoordeel komt vooral voort uit waardecreatie. MVO zou in dat opzicht, zoals Heemskerk voorstaat, een exportproduct van Nederland kunnen zijn.
- Belangrijk daarvoor is ook dat we inzicht krijgen in investeringsstromen en de economische, sociale en ecologische gevolgen daarvan. Het WRR rapport over ontwikkelingssamenwerking gaat in op de positieve en negatieve rol van bedrijven in ontwikkelingslanden, maar er is te weinig aandacht voor de invloed van investeringsstromen op bijvoorbeeld de ontwikkeling van lokale werkgelegenheid.

MarKo Bos van de SER

De SER heeft vier wegen beschreven. Aan elke weg zijn dilemma's en problemen verbonden.

- Als er druk wordt op de productielanden wordt uitgevoerd om aan internationale normen te voldoen, lopen we tegen een *global governance gap* aan. Er is nog maar een beperkte internationaal ontwikkeld kader om bedrijven aan te spreken. Hoge normen in het westen kunnen protectionisme in de hand werken en dit is ongunstig voor ontwikkelingslanden.
- Het inzetten van handelsmaatregelen zoals eisen stellen aan ingevoerde producten stuit op problemen in de WTO. Eisen stellen aan kenmerken van het product is aanzienlijk minder problematisch dan eisen stellen aan productieprocessen, kenmerken die niet aan de producten zijn af te zien. Deze potentieel verkapte vorm van protectionisme is ook slecht voor Nederland. In deze erkenning, schiet de reactie van de CEH in haar analyse tekort.
- De derde weg is het aanspreken en normeren van Nederlandse bedrijven die in het buitenland opereren op hun ketenverantwoordelijkheid. Hier sluit ook het huidige initiatief van de SER bij aan. Bedrijven zullen de komende jaren hun uiterste best moeten doen op het gebied van MVO en de SER zal dat monitoren, in kaart brengen en daarover rapporteren. De overheid heeft een zorgplicht om dit te faciliteren.
- Wat betreft de laatste weg, duurzaamheid bevorderen door de keuzen van consumenten, moet worden opgepast voor een wildgroei aan keurmerken en certificering.

Beantwoording vragen:

De Verklaring IMVO wordt een levend document, we zullen zeker overwegen of daar de ISO26000 standaarden in worden opgenomen. Maar het moet vooral handvatten bieden voor het vormgeven en beoordelen van MVO bij bedrijven.

De SER heeft de schaduwzijde van globalisering niet onderschat. Alles is goed in kaart gebracht behalve de financiële crisis, maar die was ook niet te voorzien.

Vervolgaanvraag aan de SER wordt een soort tandem met het advies van de WRR over ontwikkelingssamenwerking. Daar kan nog niet zoveel over worden gezegd, maar op basis van de uitspraken van Rinnooy Kan kan wel het eea worden gezegd:

- Financieel toezicht moet worden versterkt.
- IMF moet meer financieel toezicht houden op individuele landen
- Meer aandacht voor stakeholder kapitalisme itt een systeem uitsluitend gericht op shareholders.
- Oppassen voor een sluipend protectionisme zoals we zien in Amerika en Frankrijk.

Over handelsakkoorden zoals WTO en EPAs: die zijn gebaseerd op asymmetrie en bieden handelsvoordelen voor ontwikkelingslanden. Daarnaast zijn het ook gewoon onderhandelingen waarin zaken worden uitgeruild.